

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่องการศึกษากระบวนการเรียนรู้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. กลุ่ม/ชุมชน/องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี

จากการสำรวจกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชน ทั้งหมด 6 อำเภอ พบว่า มีกลุ่มหรือชุมชนหรือองค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) อำเภอเมืองสมุทรปราการ

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบาติกเฮ้าส์ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านผ้าบาติกในรูปแบบต่างๆ เช่น ธงปลา ผ้าเช็ดหน้า เสื้อ ผ้าพันคอ ซึ่งสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ประจำกลุ่ม โดยการนำสีย้อมจากธรรมชาติมาใช้ จนทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของตลาดและได้รางวัลมากมาย บรรยากาศของกลุ่ม มีพื้นที่โล่งกว้าง เหมาะสำหรับผลิตผลงานและผลิตภัณฑ์ สมาชิกของกลุ่มได้รับผลตอบแทนตามจำนวนชิ้นงานที่ผลิตทำให้มีรายได้เสริมช่วยครอบครัว นอกจากนี้ ยังทำความสัมพันธ์ของสมาชิกซึ่งเป็นคนภายในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันดีขึ้นเมื่อมาร่วมกันเขียนผ้าบาติก เปิดโอกาสให้มีการพบปะพูดคุยและได้แลกเปลี่ยนข่าวสารในชุมชน

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ มีการรวมคน โดยมีผู้นำที่มีความรู้เรื่องผ้าบาติก เนื่องจากจบการศึกษาจากเพาะช่างในสาขาที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งวัตถุประสงค์ร่วมกันของกลุ่ม คือ ต้องการ ให้สมาชิกมีงานทำ มีรายได้เพิ่ม และมีการเสริมสร้างกำลังใจให้กันอยู่เสมอ จึงทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งและมีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัลจาก OTOP

(2) กลุ่มสตรีพัฒนาบางปูใหม่ น้ำพริกแม่มะลิ เกิดแสง มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านน้ำพริกปลาสด น้ำพริกปลาทุ น้ำพริกกุ้งเสียบ สะอาด ได้มาตรฐานจากองค์การอาหารและยา (อย.) เกิดจากการรวมตัวของแม่บ้านในพื้นที่ เพื่อทำกิจกรรมและส่งเสริมเป็นอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน ฐานการผลิตเป็นบ้านของประธานกลุ่ม ซึ่งได้มาตรฐานตามที่ อย. กำหนด ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดรายได้

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ การใช้ทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน และใช้ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านตั้งแต่รุ่นเก่าสืบทอดกันมา เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับสมาชิก และยังมีเงินปันผลจากหุ้นของกลุ่มด้วย

(3) วิสาหกิจชุมชนทองกรวยกรอบเบญจรงค์ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านขนมทองม้วนเบญจรงค์ ซึ่งมีหลายสี หลายรส และมีการพัฒนาสูตรขนมดอกจอกและกล้วยฉาบไม่อมน้ำมัน ซึ่งเป็นการคิดค้นสูตรขนมใหม่เพื่อสุขภาพของผู้บริโภค นอกจากนี้เป็นการช่วยให้สมาชิกในกลุ่มมีงานทำ สถานที่ผลิตสะอาด ถูกสุขลักษณะ

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ ผู้นำกลุ่มมีความมุ่งมั่นที่จะให้กลุ่ม มีรายได้ โดยให้สมาชิกมีงานทำ โดยพัฒนากลุ่มมาจากกลุ่มสตรี และจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนในเวลาต่อมา ทั้งนี้ ผู้นำยังเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมจากปราชญ์ชาวบ้าน และจากหน่วยงานต่างๆ ที่เปิดอบรม เพื่อพัฒนาหาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เสมอ

2) อำเภอบางเสาธง

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุ 50 ริมคลอง มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านกระเป๋าไม้ เครื่องจักสาน แหนม สร้างอาชีพและรายได้ให้สมาชิกในชุมชน สมาชิกได้ร่วมกันดำเนินการ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้จากการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานและแหนม ทำให้มีรายได้ต่อครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

(2) วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนสุวรรณภูมิ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านธนาคารข้าวและกองทุนซื้อ วิสาหกิจชุมชนบ่อเลี้ยงปลา สมาชิกมีความสามัคคีร่วมมือร่วมแรงใจในการทำงานเพื่อกลุ่ม ทำให้กลุ่มสามารถดูแลตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพิงหน่วยงานภายนอก

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ มีผู้นำที่เข้มแข็ง ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีจุดมุ่งหมายจะช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม มีการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิก และสมาชิกมีส่วนร่วมลงทุนโดยระดมทุนในการก่อตั้งกลุ่ม เพื่อนำมาใช้หมุนเวียนภายใน นอกจากนี้ มีการแบ่งหน้าที่กันในกลุ่มชัดเจน ซึ่งทำให้กลุ่มและผู้นำมีผลงานเชิงประจักษ์ได้รับรางวัลจากหน่วยงานภายนอก

(3) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศรีสืบทารางวาสายปีมีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านขนมไทย ใบตอง เครื่องจักสาน น้ายาซักผ้า น้ายาล้างจาน การเพาะเห็ดปลอดสารพิษ มีการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้สมาชิกมีรายได้ มีอาชีพ

(4) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 201 พัฒนา มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการทำไข่เค็ม เพาะเห็ดปลอดสารพิษ และธนาคารขยะ ซึ่งมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชน ทำให้สมาชิกมีงานทำ มีรายได้ ช่วยเหลือตนเองได้

3) อำเภอพระประแดง

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มเครื่องทอสมุนไพร ตำบลทรงคนอง มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการผลิตรูปทอและรูปทอหมักกันยุง กายาน และเครื่องทอต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน โดยมีการตอบแทนในรูปแบบของค่าจ้างทำงานและมีเพิ่มช่องทางของตลาดออกไปภายนอกชุมชน

(2) วิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านบ้านพักโฮมสเตย์ ที่ได้รับมาตรฐานทั้ง 8 ด้าน และมีการสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำโฮมสเตย์

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ ความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยช่วยกันรักษาความสะอาด สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และมีการเชื่อมโยงกับวิสาหกิจกลุ่มอื่น เพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกันในอำเภอพระประแดง

(3) กลุ่มนวดแผนไทยตำบลบางยอ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการนวดแผนไทยและสอนการนวดแผนไทยให้คนในชุมชนและผู้สนใจ โดยถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพและรายได้เสริมให้กับสมาชิก

4) อำเภอพระสมุทรเจดีย์

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคู่สร้าง- คู่สม มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านกระหรีบับ ขนมเปียะใส่ลูกจาก กล้วยอบเนย เพื่อกอบเนย กล้วยสมุนไพร ซึ่งเกิดจากผู้นำกลุ่มมีความประสงค์ในการสร้างกิจกรรมให้สมาชิกใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยใช้บ้านของผู้นำกลุ่มเป็นฐานการผลิต และรวมกลุ่ม นอกจากนี้ ยังใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มอื่นๆ ภายนอกชุมชน

(2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี่ มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านผลิตภัณฑ์สินค้าแปรรูปจากสัตว์ทะเลและจาก ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งกรอบ ขนมหงอกดอกจำเริญ หมวกใบจาก โดยกลุ่มมีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากภายในและภายนอก รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวและใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แนวปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ มีผู้นำที่เข้มแข็ง ใฝ่รู้ พร้อมที่จะลองผิดลองถูกด้วยตนเองและตั้งใจจะช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้มีงานทำ มีรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชนและเป็นการนำทรัพยากรที่เป็นทุนในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์และสร้างมูลค่า

5) อำเภอบางพลี

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสบู่ฟักข้าวมัชชुरินทร์ (OTOP) มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้าน ทำเครื่องสำอางค์จากฟักข้าว ได้แก่ ครีมบำรุงผิว ครีมทาหน้า ครีมอาบน้ำ แชมพูและครีมบำรุงผม สครับขัดผิว สบู่ ซึ่งกลุ่มแบ่งงานกันอย่างชัดเจนและกระบวนการผลิตถูกต้องตามข้อกำหนดขององค์การอาหารและยา (อย.) จนได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ยังได้มีการปลูกฟักข้าวและนำผลฟักข้าวที่มีอยู่ในชุมชน มาแปรรูปซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ มาสร้างอาชีพให้กับชุมชนและเป็นการนำทรัพยากรที่เป็นทุนในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์และสร้างมูลค่า

(2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกระเป๋าคูพาด (ปทุมธานี เดคูพาด) มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านเครื่องจักรสานที่ทำจากผักตบชวา เช่น กระเป๋าถือสุภาพสตรี ฝาชี กล่องกระดาษทิชชู หมวก นอกจากนี้ กลุ่มยังได้รับการถ่ายทอดและอบรมความรู้เกี่ยวกับเดคูพาด ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนมีอยู่ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ผู้นำของกลุ่มมีความเข้มแข็ง เสียสละเพื่อกลุ่มและสมาชิก มีความตั้งใจจริงที่จะช่วยเหลือคนในชุมชนให้มีงานทำและมีรายได้

(3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเก้าแสน มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการเกษตรในชุมชนเมือง โดยกิจกรรมของกลุ่มนอกจากการทำเกษตรแล้ว มีการทำมะขามคลุก ปลายี่สับ ชาต้นอ่อนข้าวสาลี ถั่วงอกคอนโด ผลิตภัณฑ์แปรรูป จากเห็ด เช่น เหาก๊วยเห็ด แหนมเห็ด กลุ่มมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเกษตรในเมือง

แนวปฏิบัติของกลุ่มที่ดี คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิก มีการแบ่งหน้าที่ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมกันแก้ปัญหา สมาชิกสามารถ ทำแทนกันได้ ถ้าคนใดคนหนึ่งไม่อยู่ มีการช่วยเหลือชุมชนในด้านต่างๆ

6) อำเภอบางบ่อ

จากการสำรวจ พบว่า มีกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสร้างโชคมีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการทำกะปิจากเคย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่มาสร้างรายได้ให้กับชุมชนและสมาชิก

(2) กลุ่มอาชีพสตรีบางบ่อ หมู่ 1 มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการทำหมอนฟักทอง ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อฝึกฝีมือจนพัฒนาเป็นอาชีพ ทำให้สมาชิกมีงานมีอาชีพ

จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ชุมชน องค์กร สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จและมีแนวปฏิบัติที่ดี สรุปเป็นข้อโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ผู้นำที่ดี ในองค์กรหรือชุมชนจะต้องมีผู้นำที่มีความเสียสละ มีความเข้มแข็ง ผู้นำที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบาติกส์เฮ้า มีผู้นำที่มีความรู้เรื่องผ้าบาติก เนื่องจากสำเร็จการศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องโดยตรง วัตถุประสงค์ร่วมกันในกลุ่ม คือ ต้องการให้สมาชิกมีงานมีรายได้เพิ่ม และมีการเสริมสร้างกำลังใจให้กันอยู่เสมอ จึงทำให้กลุ่มเข้มแข็งจนมีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัลหลายผลิตภัณฑ์ (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนสุวรรณภูมิ มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ต้องการที่จะช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มจริงๆ มีการร่วมแรงร่วมใจร่วมลงทุนระดมทุน การก่อตั้งกลุ่มจึงมีเงินทุนเพื่อนำมาใช้หมุนเวียน และมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน (3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี่ มีผู้นำที่เข้มแข็งด้านความรู้ และมีความตั้งใจช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้มีความก้าวหน้า มีรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชนและเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์และมูลค่าสูงสุด

2) ผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความเฉพาะและโดดเด่น และมีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้หลายกลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบาติกส์เฮ้าส์ มีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร ผลิตภัณฑ์ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ และ OTOP (2) กลุ่มสตรีพัฒนาบางปูใหม่ น้ำพริกแม่มะลิ เกิดแสง มีกิจกรรมเด่นของกลุ่มและมีแนวปฏิบัติที่ดีด้านน้ำพริกปลาสด น้ำพริกปลาทุ น้ำพริกกุ้งเสียบ ได้มาตรฐาน อย. และที่สำคัญ คือ การใช้ทรัพยากรในชุมชน และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ทุกวัย ซึ่งในการผลิต คือ การสร้างสินค้าและบริการต่างๆ โดยใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน

สำหรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการผลิต เป็นการผลิตได้ ครบวงจรตั้งแต่วัตถุดิบ การแปรรูปและการบริโภค เพื่อให้ปรับตัวเข้ากับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันได้ มีรายได้จากการขายผลผลิต ผลิตให้ได้คุณภาพตามความต้องการของตลาด ต้นทุนการผลิตน้อย สามารถผลิตได้มาก มีคุณภาพ และนำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มผลผลิต จึงทำให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพ

3) การบริหารจัดการที่ดี เกิดการเรียนรู้ ร่วมกัน มีความเป็นธรรม และมีความโปร่งใส ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนสุวรรณภูมิ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในกลุ่มอย่างชัดเจน และมีการประชุมกลุ่มประจำเดือนเพื่อชี้แจงการทำงานของกลุ่ม และแลกเปลี่ยนแนวความคิดและปันผลให้สมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี่ มีการดำเนินงานบริหารจัดการภายในกลุ่มโดยการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกทุกคน และกำหนดค่าตอบแทนอย่างชัดเจน

2. ลำดับขั้นตอนองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

1) ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบ และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังนี้

(1) การรวมคน เริ่มจากการรวบรวมกลุ่มคนในชุมชนเดียวกันหรือใกล้เคียงกันที่มีความสนใจคล้ายกัน ร่วมกันทำกิจกรรม รวมพลัง แก้ปัญหา สร้างจิตสำนึกร่วม มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ผู้นำชุมชน ในชุมชนต้องมีผู้นำหรือแกนนำที่สามารถเชื่อมต่อกับคนในชุมชน และสร้างความศรัทธาในการรวมกลุ่ม ผู้นำที่ดีมีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง และมีความเสียสละ สามารถสร้างความตระหนักและความเข้าใจ ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความศรัทธาและความเชื่อมั่น นอกจากนี้ผู้นำและสมาชิกในกลุ่มต้องมีความไว้วางใจและเชื่อใจกัน เนื่องจากการที่มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความรับผิดชอบจึงจะสามารถนำพากลุ่มและสมาชิกให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้

- การมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน การรวมกลุ่มอาจเกิดจากการที่คนในชุมชนมีความต้องการหรือเป้าหมายหรือประสบปัญหาในรูปแบบเดียวกัน ทำให้สมาชิกทุกคนรวมกันเพื่อดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วงได้ โดยทุกคนต้องพยายามทุ่มเททำงานในหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ

- การเสริมสร้างกำลังใจให้สมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกที่ได้รับมอบหมายงานให้ดำเนินกิจกรรมหรืองานต่างๆ จนประสบความสำเร็จหรือหากเกิดปัญหาขึ้น ผู้นำและสมาชิกกลุ่มคนอื่นๆ ควรมีการกล่าวชื่นชมหรือให้กำลังใจ เพื่อเป็นการแสดงความยินดีและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

- การร่วมลงทุน ในการก่อตั้งกลุ่มหรือดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในกลุ่ม จะมีการร่วมลงทุนจากการระดมทุนหรือลงหุ้น เพื่อนำไปใช้เป็นทุนหมุนเวียน ทั้งนี้ กลุ่มอาจได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องมาเพื่อใช้ในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม

(2) การร่วมคิด จากการรวมกลุ่มประธาณกลุ่มก็จะมีวางแผนและมีการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ ที่สมาชิกมีความถนัดในแต่ละด้าน และที่สมาชิกได้รับมอบหมาย ทุกคนช่วยกันวางแผนเพื่อระดมพลังความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ร่วมวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดแนวทาง วิธีการ แผนงานในการแก้ปัญหา และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเอง กลุ่มจะมีการรวมกันเพื่อประชุมกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกภายในกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับมาให้ สมาชิกทราบและร่วมระดมความคิด เพื่อกำหนดแนวทางหรือทิศทางของกลุ่ม

(3) การร่วมดำเนินการ เมื่อสมาชิกในกลุ่มได้รับมอบหมายตามหน้าที่ของตนเอง จะดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและกลุ่ม ทำให้มีโอกาสได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำหน้าที่ของตนเองให้กับสมาชิกในกลุ่มได้รับทราบด้วย นอกจากนี้การประชุม เพื่อติดตามผลการดำเนินงานของสมาชิกในกลุ่มเมื่อเกิดปัญหาเป็นช่องทางในการช่วยกันแก้ไขปัญหา และดำเนินงานร่วมกัน

(4) การร่วมสรุปบทเรียน เพื่อสร้าง พลังปัญญา ทำให้เกิดการเชื่อมต่อและนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งบทเรียนรวมทั้งบทเรียนภายในชุมชนและนอกชุมชน ดังนี้

- บทเรียนภายใน เกิดจากการเรียนรู้ ทบทวน และวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน ของกลุ่มร่วมกัน เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมระหว่าง ผู้นำกลุ่มและสมาชิก เพื่อร่วมกันสรุปเป็นบทเรียนของกลุ่มในการทำกิจกรรมหรือการผลิตของกลุ่ม นอกจากนี้ หากภายในกลุ่มมีภูมิปัญญาในชุมชน สามารถนำประสบการณ์มาถ่ายทอดและบันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับสมาชิกภายในกลุ่มหรือสมาชิกใหม่ ให้เข้าใจถึงการดำเนินงาน และแนวทางการป้องกัน

- บทเรียนภายนอก เกิดจากสมาชิกภายในกลุ่มได้รับการอบรมหรือถ่ายทอด องค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอก โดยหลังจากได้รับการอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ได้นำความรู้ และประสบการณ์กลับมาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มทราบ และถอด เป็นบทเรียนเพื่อนำมาประยุกต์หรือปรับใช้กับกิจกรรมต่างๆ ในกลุ่ม

(5) การร่วมรับผล เมื่อกลุ่มหรือสมาชิกในกลุ่มมีการดำเนินงานร่วมกันและมีผลประโยชน์เกิดขึ้น สมาชิกในกลุ่มจึงร่วมรับผลร่วมกัน การรับผลมีทั้งในรูปแบบที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่เงิน ซึ่งอาจเป็นการปันผลหรือค่าจ้างในการทำกิจกรรมหรืออาจเป็นรางวัลต่างๆ ที่กลุ่มได้รับการ ยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) วิธีการเรียนรู้

(1) ภายในชุมชน มีการจัดการความรู้ในชุมชนโดยกำหนดผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น ปราชญ์หรือภูมิปัญญา

(2) ภายนอกชุมชน มีการส่งสมาชิกในกลุ่มเข้าร่วมอบรมหรือศึกษาดูงานจากหน่วยงาน ภายนอก เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม และสร้างความตระหนัก ให้ผู้ได้รับการ อบรม สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ เพื่อให้คนในกลุ่มหรือชุมชน เกิดการเรียนรู้

3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

(1) ปัจจัยภายใน เกิดจากความสนใจและอยากเรียนรู้ของสมาชิกหรือคนในชุมชนเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานของกิจกรรมภายในกลุ่มและเกิดการลองผิดลองถูก เพื่อหาแนวทางนำมาประยุกต์ใช้กับการทำกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากนี้ กลุ่มที่มีสมาชิกหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่าและก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยความรู้ที่ได้รับมาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมต่อยอดในกระบวนการผลิตหรือการทำกิจกรรมของกลุ่ม

(2) ปัจจัยภายนอก การเข้ามามีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ มีการจัดการอบรมให้กับกลุ่มหรือชุมชน โดยพากลุ่มต่างๆ ไปศึกษาดูงาน และสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่ม เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาใช้สร้างกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้หรือจัดตั้งเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์กันระหว่างกลุ่ม เพื่อนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อไป

(3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ภายในชุมชนมีทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการผลิตหรือการทำกิจกรรมของกลุ่ม โดยการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อาจเกิดจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือจากสมาชิกสู่สมาชิก ซึ่งเป็นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาสร้างรายได้ให้กับสมาชิกหรือกลุ่มหรือชุมชน

สรุปขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งต้องมี 1) การรวมคน รวมกลุ่ม ในการรวมกลุ่มต้องมีผู้นำหรือแกนนำที่เข้มแข็ง โดยกลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีการร่วมระดมเงินลงทุน มีการให้กำลังใจแก่กันและกัน แบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน 2) ร่วมคิด โดยผ่านการระดมสมอง เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น สร้างความเข้าใจร่วมกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น สมาชิกในกลุ่มต้องร่วมวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ กำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงาน ในการแก้ปัญหา 3) การร่วมดำเนินการ โดยสมาชิกในกลุ่มได้รับมอบหมายหน้าที่ของตน และร่วมกันทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้น และ 4) ร่วมสรุปบทเรียน เพื่อสร้างพลังปัญญา ทำให้เกิดการเชื่อมต่อและนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งบทเรียนมีทั้งบทเรียนภายในและนอกชุมชน และ 5) ร่วมรับผลร่วมกัน จากการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมพลังความคิด เป็นผลประโยชน์ซึ่งอาจเป็นการตอบแทนในรูปแบบของเงินและไม่ใช้เงิน

3. ตัวบ่งชี้กระบวนการเรียนรู้กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนจังหวัดสมุทรปราการ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชน จังหวัดสมุทรปราการ สามารถกำหนดเป็นตัวบ่งชี้ได้ 3 ตัวบ่งชี้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้

1.1 การรวมคน

1) ผู้นำหรือแกนนำที่สามารถเชื่อมต่อคนในชุมชน โดยการสร้างความศรัทธาในการรวมกลุ่มได้ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อส่วนรวม และมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก อีกทั้งต้องมีความรู้ความสามารถ เพื่อที่จะนำพากลุ่มและสมาชิกไปสู่ความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกและหน่วยงานภายนอก อีกทั้งช่วยสร้างรายได้และอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน

2) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เกิดจากการที่สมาชิกหรือคนในชุมชนมีวัตถุประสงค์หรือความต้องการหรือมีเป้าหมายเดียวกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ทั้งนี้ การเกิดปัญหาขึ้นในชุมชนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันของสมาชิกหรือคนในชุมชน

3) การเสริมสร้างกำลังใจ เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ย่อมต้องมีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามความสามารถและความถนัดของสมาชิกแต่ละคน เมื่อมีการดำเนินงานหรือกิจกรรมจนสำเร็จตามเป้าหมายหรือเกิดปัญหาขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ต้องมีการกล่าวชื่นชมหรือให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นแรงผลักดันให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจและเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาร่วมกัน

4) การร่วมทุน เป็นการลงทุนหรือระดมทุนเพื่อใช้ก่อตั้งกลุ่มหรือใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเป็นทุนหมุนเวียน ทั้งนี้ นอกจากการร่วมลงทุนของสมาชิก การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ จัดเป็นการร่วมทุนได้ระหว่างกลุ่มกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.2 การร่วมคิด

สมาชิกกลุ่มร่วมระดมความคิด เพื่อกำหนดแนวทางหรือทิศทางของกลุ่ม รวมทั้งสอบถามความต้องการของสมาชิกในกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ หรือการทำกิจกรรมใหม่ๆ และสมาชิกร่วมกันวิเคราะห์ พุดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและเสนอแนวทางหรือวิธีหรือแผนในการแก้ปัญหที่เกิดขึ้น

สมาชิกกลุ่มมีการร่วมกันวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจนตามความสมัครใจและความถนัด โดยสมาชิกแต่ละคนจะยอมรับบทบาทของตน นอกจากนี้การร่วมกันกำหนดมาตรฐานและคุณภาพในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เช่น ผลิตภัณฑ์ สินค้า การบริการ และการผลิต สมาชิกสามารถวิเคราะห์ตนเองได้ทั้งภายในและภายนอก กลุ่มสมาชิกมีการศึกษากลไกและวิเคราะห์การตลาดร่วมกัน โดยการหาตลาดและกำหนดทิศทางการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

1.3 การร่วมดำเนินการ

การร่วมดำเนินการของสมาชิกกลุ่มมีการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดขึ้น โดยสมาชิกเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำหน้าที่ของตนกับสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม นอกจากนี้ ควรมีการประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานของสมาชิก อาจนำองค์ความรู้ในชุมชนมาถ่ายทอดโดยให้ภูมิปัญญาหรือสมาชิกที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญในเรื่องต่างๆ ให้กับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

การร่วมกันของสมาชิกเพื่อทำกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เรียนรู้ขั้นตอนในการทำกิจกรรมหรือการผลิต ทั้งนี้ สมาชิกยังได้นำความรู้ที่ได้รับมาใช้ควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ด้วยตนเอง ตั้งแต่การเริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการผลิตก่อนนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายสู่ตลาด จากความสามารถในการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้เองเมื่อเกิดปัญหาขึ้นสมาชิกทุกคนจึงสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและนำเสนอแนวทางในการแก้ไข โดยไม่มีการกล่าวโทษหรือว่าร้ายสมาชิกอื่นๆ

นอกจากนี้ ในการร่วมกันควรฝึกให้สมาชิกทุกคนมีภาวะการเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรม และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาตนเองและกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้ออกไปเรียนรู้ในเรื่องที่ตนเองสนใจ และนำกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้ทราบ และนำมาช่วยกันในการดำเนินการและพัฒนากลุ่ม

1.4 การร่วมสรุปบทเรียน

การสรุปบทเรียนมีทั้งบทเรียนภายในและภายนอก ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีองค์ความรู้และประสบการณ์อยู่แล้ว หรือจากการอบรมในเรื่องต่างๆ

1) บทเรียนภายใน เกิดจากสมาชิกภายในกลุ่ม ร่วมทบทวน วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและประเมินการทำของกลุ่มว่าประสบความสำเร็จหรือบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยผู้นำกลุ่มและสมาชิกควรร่วมกันสรุปบันทึกไว้เป็นบทเรียนและถ่ายทอดให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม หรือสมาชิกใหม่ ให้เข้าใจถึงการดำเนินงาน และใช้บทเรียนเป็นแนวทางการป้องกันและการแก้ปัญหาของกลุ่ม นอกจากนี้การถ่ายทอดประสบการณ์จากสมาชิกภายในกลุ่มสามารถนำมารวบรวมและจัดเก็บเป็นองค์ความรู้ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากสามารถนำไปใช้ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ หรือการดำเนินงาน

2) บทเรียนจากภายนอก เกิดสมาชิกมีการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ การอบรมหรือถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม และถูกจัดขึ้นเพื่อนำมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มทราบถึงการดำเนินงานหรือกิจกรรมที่ได้รับมา

1.5 การร่วมรับผล

การร่วมรับผลเป็นการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใน กลุ่ม อาจเป็นตัวเงินและไม่เป็นเงิน โดย 1) ตัวเงินอาจได้รับจากการปันผลรายปีจากการลงทุนหรือหุ้น ร่วมกันหรือค่าตอบแทนจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้อาจเป็นค่าตอบแทนในรูปแบบ ของค่าจ้างในการทำงานซึ่งควรมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน และ 2) ไม่ใช่ตัวเงินอาจได้รับผล ในรูปแบบขององค์ความรู้หรือรางวัลต่างๆ ที่กลุ่มได้ปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้

2.1 วิธีการเรียนรู้

วิธีการเรียนรู้สามารถแบ่งได้ 2 ส่วน คือ

1) ภายในชุมชน เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปราชญ์หรือผู้มีประสบการณ์ในกลุ่มหรือชุมชน นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มอาจแสวงหาความรู้หรือ ศึกษากระบวนการดำเนินงานหรือกิจกรรม หรือจัดตั้งเวทีเพื่อใช้แลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอด ประสบการณ์ ของสมาชิกโดยมุ่งเน้นให้สมาชิกรับรู้ที่มีอยู่มาใช้พัฒนากลุ่มหรือชุมชน และ เพื่อดำรงไว้หรืออนุรักษ์องค์ความรู้นั้นให้สืบทอดต่อไปโดยการสร้างทายาทรุ่นใหม่ฯ ขึ้น

2) ภายนอกชุมชน เกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้สมาชิกมีการพัฒนาตนเอง โดยการ ส่งสมาชิกเข้าร่วมอบรมหรือศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอกและระหว่างกลุ่ม เพื่อเพิ่มพูน ประสบการณ์ และสร้างความตระหนักให้ผู้ได้รับการอบรม สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอด เป็นองค์ความรู้ให้คนในกลุ่มหรือชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และมีการถอดสรุปเป็นบทเรียนเพื่อนำไปใช้ ในการปฏิบัติงานของกลุ่มต่อไป

2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 ปัจจัย ได้แก่

1) ปัจจัยภายใน เกิดจากความสนใจอยากเรียนรู้ของสมาชิกในการดำเนินขั้นตอน ต่างๆ หรือกิจกรรมภายในกลุ่ม มีการลองผิดลองถูกเพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับการดำเนิน กิจกรรม กลุ่มหรือชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ความรู้อื่นๆ เกี่ยวข้อง กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่าและก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม

2) ปัจจัยภายนอก เกิดจากจากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ที่เข้ามาส่งเสริมจัดการอบรมให้กับกลุ่ม หรือพากลุ่มไปศึกษาดูงาน เพื่อให้กลุ่มนำความรู้ที่ได้จากการอบรมหรือศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมภายในกลุ่ม และเป็นช่องทางในการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่ม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ จนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม เกิดขึ้นภายในชุมชนแต่ละชุมชนซึ่งมีทรัพยากรหรือวัตถุดิบ ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการผลิตหรือการทำกิจกรรมของกลุ่ม โดยคนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มาต่อยอดและก่อให้เกิดประโยชน์เป็นรายได้ให้กลุ่มและชุมชนได้อย่างสูงสุด

ตัวบ่งชี้ที่ 3 การนำไปใช้ประโยชน์

3.1 ระดับสมาชิก

สมาชิกสามารถนำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดจากภูมิปัญญา หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์การทำงานมาใช้ต่อยอดและประยุกต์เพื่อใช้ในการสร้างอาชีพและรายได้ของตนเอง

1) ระดับกลุ่ม

สมาชิกในกลุ่มสามารถสรุปและนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มารวบรวมสรุปเป็นองค์ความรู้ และใช้เป็นแนวทางเพื่อจัดการความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อเผยแพร่ให้ผู้ที่สนใจในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่ม และจัดเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กลุ่มหรือชุมชนอื่นๆ ในการเข้ามาศึกษาดูงาน

2) ระดับชุมชน

กลุ่มสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับเยาวชน หรือบุคคลที่สนใจภายนอกพื้นที่ เพื่อให้เกิดการนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพ และสร้างรายได้ รวมทั้งเป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้ชุมชน โดยผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นเงินสามารถนำกลับไปช่วยกลุ่มหรือชุมชนได้ เช่น การให้ทุนค่าเล่าเรียนบุตร การช่วยเหลือสนับสนุนคนในชุมชน กรณีเกิดการเจ็บป่วยหรือถึงแก่ชีวิต เป็นต้น

จากผลการสรุปในเบื้องต้นสามารถแบ่งกลุ่มหรือชุมชนหรือองค์กรด้านเศรษฐกิจชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านกระบวนการเรียนรู้และการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนจำนวน 17 กลุ่ม โดยแบ่งตามลักษณะของผลิตภัณฑ์และการดำเนินการสามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือ 1. ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มสตรีพัฒนาบางปูใหม่ น้ำพริกแม่มะลิ เกิดแสง (2) วิสาหกิจชุมชนทองกรวยกรอบเบญจรงค์ (3) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสีเสีบตารางวาสายปี (4) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 201 พัฒนา (5) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคู่สร้าง- คู่สม (6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี (7) กลุ่มแม่บ้านแก้วแสน (8) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสร้างโชค 2. ผลิตภัณฑ์ประเภท

ของใช้ ของตกแต่ง ที่ระลึก จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบาติกเฮ้าส์ (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุ50 รีมคลอง (3) กลุ่มกระเป่า เคคูพาจ(ปูนฉาบเคคูพาจ) (4) กลุ่มอาชีพสตรีบางบ่อ หมู่ 1 3. ผลิตภัณฑ์ประเภทสมุนไพร จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มเครื่องหอมสมุนไพรตำบลทรงคนอง (2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสบู่ฟักข้าวมัดชุกรินทร์ 4. การให้บริการ จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ (2) กลุ่มนวดแผนไทย ตำบลบางยอ 5. การออม จำนวน 1 กลุ่ม ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนสุวรรณภูมิ

ผลสรุปลำดับขั้นตอนองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งตามตัวบ่งชี้ของกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านเศรษฐกิจชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

4. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้วิจัยได้เชิญหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการวิสาหกิจ รวมทั้งหมด 6 ท่าน มาร่วมอภิปรายและสนทนากลุ่ม โดยสามารถสรุปแนวทาง พัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดสมุทรปราการดังนี้

1. มีผู้นำที่ดีที่มีความคิดริเริ่มกล้าเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านคลองยายหลี่ เนื่องจากผู้นำกลุ่มมีความชวนชวนหาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา และกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มและชุมชนของตนเอง ทำการผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้า โดยการใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ เช่น กุ้งแห้ง กุ้งกรอบ ขนมเกษรดอกลำเจียก หมวกใบจากจนได้รับการยอมรับจากหลายหน่วยงาน และได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมายเช่น เกษตรกรสำนึกรักบ้านเกิด วิสาหกิจชุมชนต้นแบบ ผู้นำได้รางวัลแม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาเกษตรกร รางวัลที่ 1 กุ้งแห้ง น้ำพริกกุ้งเสียบ ขนมดอกลำเจียกได้รางวัล 4 ดาว และยังได้พัฒนาไปทำบ้านพักโฮมสเตย์ร่วมกับชุมชนอื่นด้วย

2. กรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี: ต้องมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรมจริยธรรม บริหารงานโปร่งใสเมื่อสมาชิกได้รับความยุติธรรม มีการบริหารงานแบบโปร่งใส มีการบริหารงานที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีการบริหารจัดการที่ดี สมาชิกมีความสุข ได้รับความเป็นธรรม จึงเป็นสาเหตุให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง และ สมาชิกได้รับผลประโยชน์เป็นที่พอใจ จึงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3. มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ มีการร่วมดำเนินการ มีการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ ร่วมสรุปบทเรียนร่วมประเมินผลการดำเนินการ ร่วมปรับปรุงดำเนินการหากไม่สำเร็จ เมื่อมีปัญหาสมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4. มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง: จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งต้องมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น วิชาสหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านแก้แสบ มีการพัฒนาชุมชนอยู่ตลอดเวลา และมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน นอกชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่สนใจมาศึกษาดูงานของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา

5. มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ: จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเอง และมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธี/สิ่งใหม่ หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม

6. มีการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี: ต้องมีระบบการเก็บความรู้ทั้งความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ โดยเข้าใจได้ง่าย

7. มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน: ต้องมีความร่วมมือด้านทุน กิจกรรม วิชาการองค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท

8. มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ดังนี้

8.1 การวางแผนการดำเนินงาน ลักษณะของการบริหารจัดการแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่

1) กลุ่มที่มีการบริหารจัดการกิจกรรมโดยภาครัฐ มีระบบการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน มีการกำหนดวาระการประชุม มีการประชุมวางแผนดำเนินงาน มีการจัดตั้งงบประมาณ มีการติดตามผล การทบทวนปัญหาและการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบของการปฏิบัติราชการ ดังนั้น การบริหารจัดการโดยกลุ่มที่เป็นภาครัฐจึงมีแนวทางที่ชัดเจนในทุกระดับ

2) กลุ่มที่บริหารจัดการโดยผู้นำทางจิตวิญญาณหรือวัดและผู้นำแบบปราชญ์ ภูมิปัญญา มักมีความยืดหยุ่นสูงในการการบริหารจัดการ โดยอาจไม่จำเป็นต้องทำตามขั้นตอนของหลักการบริหารเสมอไป และมักใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นหลัก ทั้งนี้ คงมองได้ได้ว่ากลุ่มที่กล่าวมานี้เป็นนายของตนเองจึงไม่จำเป็นต้องกังวลในขั้นตอนการบริหารจัดการมากนัก เพียงแต่อาศัยประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งมาปรับปรุงแก้ไขไปเรื่อยๆ จนเกิดเป็นความชำนาญ จึงรู้ถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขเป็นอย่างดี อีกทั้งกิจกรรมในระดับชุมชนซึ่งมีแต่พวกพ้องน้องพี่ จึงไม่รู้สึกรังเกียจหากเกิดข้อผิดพลาดเล็กน้อยในการบริหารจัดการ

8.2 การจัดการโครงสร้าง การจัดการโครงสร้างของกลุ่มหรือชุมชนมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละและมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน และเมื่อมีปัญหา ผู้นำสามารถพูดคุย กับสมาชิก และช่วยกันหาแนวทางแก้ไขได้

8.3 การรับสมาชิก การรับสมาชิกของกลุ่มที่สำรวจพบมีทั้งรับโดยหน้าที่ เช่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบดำเนินงานตามนโยบาย และการรับสมาชิกมีเข้ามาด้วยความสมัครใจ เช่น เกิดความศรัทธา เกิดความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ หรือรักความสนุกสนาน ทั้งนี้ ในกรณีของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี่ ซึ่งคนที่จะมาเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ จะต้องมีการตรวจสอบโดยให้สมาชิกจากภายในชุมชน โดยให้สมาชิก 2 คนรับรอง ถึงจะเข้ากลุ่มได้ เป็นการกลั่นกรองสมาชิกในการที่จะรับใครเข้ามาเป็นสมาชิก ถ้าไม่มีคนรับรองก็เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มไม่ได้ แสดงให้เห็นถึงกลุ่มมีกฎ ระเบียบ แบบแผนในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

8.4 การแบ่งหน้าที่ ความแตกต่างกันในบางประการ โดยทั่วไปแล้วผู้นำจะเป็นคนทำหน้าที่แบ่งงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่ง ส่วนมากหัวหน้ากลุ่มจะเป็นสมาชิกในกลุ่มเป็นคนคัดเลือกขึ้นมาอาจจะเห็นจากความสามารถและความตั้งใจจริง เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงาน หากแต่บริบทของกลุ่มขนาดเล็กอาจไม่จำเป็นต้องมีหน้าที่ตายตัว การเกื้อหนุน การช่วยเหลือและผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่จึงจะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มขนาดเล็ก

9. การควบคุมผลการดำเนินงาน กลุ่มที่บริหารจัดการโดยองค์กรภาครัฐมีส่วนร่วม เช่น วิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ ที่มี องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เข้ามา มีส่วนในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะมาในรูปแบบของการช่วยเหลือ ด้านต่างๆ แต่ก็เป็นการควบคุมไปในตัว ซึ่งมองเป็นการสอดส่องดูแล มากกว่า ซึ่งในอำเภอพระประแดง หน่วยงานภาครัฐเข้ามา มีส่วนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า อำเภอพระประแดง เจริญและเข้าแข็งได้ก็เพราะ มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแล และ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเป็นอย่างดีต่อเนื่อง และกลุ่มอื่นๆ มีสมาชิกในกลุ่มสามารถดูแลกันเอง ได้แก่ กลุ่มของวิสาหกิจชุมชนข้าวสุวรรณภูมิ โดยมีการตั้งคณะกรรมการในการบริหารงาน ซึ่งมีโครงสร้างที่ชัดเจน และควบคุมการทำงานของ กลุ่มได้เป็นอย่างดี มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และผู้นำเป็นผู้ที่เสียสละ ทำงานอย่างโปร่งใส

10. มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วม ดังนี้

10.1 ร่วมคิดการร่วมคิดในแต่ละกลุ่มมักเป็นไปรูปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ริเริ่มก่อน และฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม แต่หากเป็นการดำเนินงานที่มีภาคส่วนราชการมาเกี่ยวข้องก็จะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีการทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปแบบชัดเจน

10.2 ร่วมดำเนินการ ผลสำรวจพบว่า การร่วมดำเนินการมีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบการขอแรงเป็นครั้งคราว และได้ค่าตอบแทน และได้ในรูปแบบของกำไรต่อหุ้น บางที่ได้เฉพาะ

ค่าแรง เวลามาทำงาน แต่บางกลุ่มมีทั้งค่าแรงและมีเงินปันผลจากกำไร มีการดำเนินงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จสิ้นและบรรลุตามเป้าหมายที่กลุ่มกำหนดขึ้น บางกลุ่มสามารถรับงานกลับไปทำที่บ้านได้ แต่บางกลุ่มต้องทำร่วมกันที่กลุ่ม จัดตั้งขึ้นเนื่องจากต้องดูแลความสะอาดของผลิตภัณฑ์ ด้วยการติดตามผลการดำเนินงานทุกขั้นตอน โดยสมาชิกในกลุ่ม สามารถผลิต และควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นสมาชิกร่วมกันแก้ไขปัญหาได้

10.3 ร่วมสรุปบทเรียน การร่วมสรุปบทเรียนที่พบจากการสำรวจสมาชิกในกลุ่มมีการเรียนรู้ ทบทวน และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของกลุ่ม รวมทั้ง มีการประเมินตนเองในการทำกิจกรรมของกลุ่มว่ามีการประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด การสรุปความรู้จากการผลิต ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การนำสรุปความรู้ที่ได้ไปใช้ในการถ่ายทอดให้กับกลุ่มอื่น ๆ หรือผู้ที่สนใจ มีการรวบรวมปัญหา อุปสรรค และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มหรือเกิดขึ้นจากผลิตภัณฑ์กลุ่ม

10.4 ร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมรับผลประโยชน์ของกลุ่มที่สำรวจพบ มีทั้งในรูปแบบในครั้งนี้มีข้อแตกต่างกันอยู่ 3 รูปแบบ คือ ผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สินผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทรัพย์สิน และลักษณะผสมผสานกันทั้งสองรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ที่เป็นเงินทอง หรือได้ผลประโยชน์รูปของอาชีพ

11. การพัฒนาตลาดโดยให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาระบบตลาด และเพิ่มช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์รวมทั้งการให้บริการ เนื่องจากบางกลุ่มมีผลิตภัณฑ์ออกมาแล้ว ไม่มีตลาดในการรองรับสินค้า ซึ่งกลุ่มควรมีการสำรวจตลาดก่อนว่าผู้บริโภคมีความต้องการสินค้าหรือการบริการแบบใด เพื่อทำการผลิตสินค้าและบริการให้ตรงตามความต้องการและสร้างกลยุทธ์การตลาดไม่ว่าจะเป็นการสร้างนวัตกรรมสินค้าใหม่ ๆ การหาตลาดใหม่ การหาช่องทางการจัดจำหน่ายที่ครอบคลุมซึ่งมีหลากหลายวิธี รวมถึงสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายโดยจัดให้มีการจัดตั้งศูนย์กลางการผลิตและจำหน่ายในตลาดชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ตลาดภายในประเทศ หรือหากชุมชนมีศักยภาพสูงก็สามารถพัฒนาไปถึงตลาดในต่างประเทศด้วยก็ได้

12. ควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) มาตรฐานองค์การอาหารและยา (อย.) โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ One Tambon One Product (OTOP) การรับรอง Good Manufacturing Practice (GMP)

13. ควรมีการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการบรรจุหีบห่อให้มีความเป็นเอกลักษณ์ มีความโดดเด่น มีความทนทานและสามารถจดจำได้ง่าย การส่งเสริมจิตใจในตัว ทนต่อการขนย้าย ขนส่ง และ โชว์ตัวเองได้อย่างสะดุดตา สามารถระบุแจ้งเงื่อนไข แจ้งข้อมูลเกี่ยวผลิตภัณฑ์เพื่อจูงใจผู้บริโภค การออกแบบ เอื้ออำนวยความสะดวกในการหิ้ว – ถือกลับบ้าน หากบรรจุภัณฑ์ของสินค้าใดได้รับการออกแบบเป็นอย่างดี จะสามารถดึงดูด ดึงดูดใจผู้บริโภคและก่อให้เกิดการซื้อในที่สุด รวมทั้ง การลดต้นทุนการผลิต

14. ควรมีการนำเทคโนโลยี เครื่องจักรอุปกรณ์ที่ทันสมัย มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต เพื่อให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วในการผลิตสินค้าทำให้สามารถผลิตได้ในจำนวนที่มากขึ้น และลดระยะเวลาการผลิต ซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการผลิต และช่วยให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้ทันตามความต้องการของตลาด โดยเฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีใช้อาหาร ผู้ประกอบการต้องยกระดับความรู้ ความสามารถของแรงงานในการใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้น อีกทั้งในอนาคตแรงงานทักษะอาจมีไม่เพียงพอ จึงมีแนวโน้มที่ต้องใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาทดแทนแรงงานคนบางส่วนด้วย

15. ด้านการเงิน ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับระบบการเงินและบัญชี มีการจัดทำงบการเงินที่ถูกต้องในทุกปี เพื่อให้สามารถวางแผนและควบคุมการดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรมีการทำระบบบัญชีที่ดีมาใช้ในกลุ่ม อีกทั้งต้องมีความรู้ในเรื่องต้นทุนและจุดคุ้มทุน เพื่อง่ายต่อการตัดสินใจในการทำธุรกิจ

อภิปรายผล

1. กลุ่ม/ชุมชน/องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี

จากการสำรวจกลุ่ม ชุมชน องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี พบว่า กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 17 กลุ่ม สามารถจำแนกตามกิจกรรมของกลุ่มได้ 5 แบบ คือ 1) กลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร ได้แก่ กลุ่มสตรีพัฒนาบางปูใหม่ น้ำพริกแม่มะลิ เกิดแสง วิสาหกิจชุมชนทองกรวยกรอบเบญจรงค์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 201 พัฒนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคู่สร้าง-คู่สม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองยายหลี่ และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสร้างโชค 2) กลุ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา ได้แก่ กลุ่มเครื่องทอสมุนไพร ตำบลทรงคนอง 3) กลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบาติกส์เฮ้าส์ 4) กลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้และของตกแต่ง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ 50 ริมคลอง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 40 ตารางวา สายปี กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสบู่ฟักข้าวมัชชุนรินทร์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เดคูพาจ (ปทุมธานี เดคูพาจ) และกลุ่มอาชีพสตรีบางบ่อหมู่ 1 4) กลุ่มการท่องเที่ยวและบริการ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ และกลุ่มนวดแผนไทย ตำบลบางยอ 5) กลุ่มการเกษตร ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวสุวรรณภูมิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเก้าแสน ซึ่งมีกลุ่มสอดคล้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) (2557) โดยแบ่งกลุ่มตามผลิตภัณฑ์เป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร 2) ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่ม 3) ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย 4) ผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึก และ 5) ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา

2. ศึกษาลำดับขั้นตอนองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เป็นหนี้สิน และอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสำหรับสมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชน แนวทางหนึ่งคือ การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต อีกแนวทางหนึ่งคือการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในระดับหมู่บ้าน/ตำบล โดยจัดเวทีเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข ปัญหา ไปจนถึง การเรียนรู้เพื่อค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทั้งในส่วนที่ครัวเรือนดำเนินการเอง ร่วมกันเป็นกลุ่ม ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมด้วย และที่จะให้ส่วนราชการช่วย ข้อเสนอเหล่านี้จะถูกประมวลขึ้นเป็นแผนชุมชนส่งต่อไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด ตามลำดับจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาตามลำดับขั้นตอนของตัวบ่งชี้ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย การรวมคน ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมสรุปทบทวน ร่วมรับผล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ รังสรรค์ ปิติปัญญา (2542) พบว่า ธุรกิจชุมชน เป็นธุรกิจของชุมชน โดยมีคนในชุมชน ร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้ชาวบ้านทำธุรกิจชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้วิธีการจัดการธุรกิจ การทำงาน ร่วมกันเพื่อตัวเองและเพื่อส่วนรวม ตลอดจนได้เรียนรู้ถึงการจัดการผลประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ผ่านการทำธุรกิจชุมชนนี้จะทำให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม และเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนั้นธุรกิจชุมชน จึงนับว่าเป็นวิธีการหรือกระบวนการที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อ “การพัฒนาคนและชุมชน” ซึ่งนอกจากนี้ผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนโดยตรงแล้วยังเชื่อว่าจะมีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนด้วย และ จากการศึกษาของ ประเวศ วะสี (2546) พบว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์กล่าวโดยสรุป ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการติดต่อสื่อสารการจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น ตามลำดับการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายใน สมาชิกภายในกลุ่มหรือชุมชนมีความสนใจอยากเรียนรู้การดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมภายในกลุ่ม และมีการลองผิดลองถูก เพื่อใช้ประยุกต์กับการทำกิจกรรมของกลุ่มภายในกลุ่มมีสมาชิกหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดความรู้ความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า และก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และ 2) ปัจจัยภายนอกการเข้ามามีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และผู้ประกอบการ ที่อยู่ในพื้นที่ส่งเสริม จัดการอบรมให้กับสมาชิกในกลุ่ม หรือพากลุ่มต่างๆ ไปศึกษาดูงานเพื่อเป็นตัวอย่างการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่ม เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการถ่ายทอดประสบการณ์กันระหว่างกลุ่ม เพื่อนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อไป และ 3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายในชุมชนมีทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการผลิตหรือการทำกิจกรรมของกลุ่ม โดยการนำทรัพยากรมาใช้ได้อย่างสูงสุด อาจเกิดจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือจากสมาชิกสู่สมาชิก ซึ่งเป็นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างรายได้ให้กับกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งของ อุดล วัชรศิคุณ (2543) พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจำแนกได้ 3 กลุ่มคือ ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสิ่งแวดล้อม

โดยจากการศึกษาปัจจัยครั้งนี้แตกต่างจาก ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร (2556) พบว่า ปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ในด้านปัญหาและ อุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้ ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ และปัญหาด้านทุนการผลิต โดยแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านการให้ความรู้ การพัฒนาทักษะด้านต่างๆ การสนับสนุนด้านการตลาด และการกำหนดระเบียบต่างๆ เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

การนำไปใช้ประโยชน์ ระดับสมาชิก สมาชิกในกลุ่มสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากภูมิปัญญา หรือจากความรู้ หรือจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มาใช้ต่อยอดประยุกต์ใช้ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ของตนเองและของกลุ่ม ระดับกลุ่มสมาชิกในกลุ่มสามารถสรุปและนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มาสรุป และรวบรวมเป็นองค์ความรู้ของกลุ่ม เพื่อใช้เป็นความรู้และประสบการณ์ ในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ระหว่างกลุ่มที่สนใจ และสามารถสร้างหรือจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กลุ่มหรือชุมชนอื่นๆ เข้ามาศึกษาดูงานระดับชุมชนสมาชิกในกลุ่มสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์ ไปถ่ายทอดให้กับเยาวชน หรือบุคคลที่สนใจภายนอกกลุ่มหรือพื้นที่ ให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพ และสร้างเป็น

รายได้เสริม รวมทั้งนำไปสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นเงินสามารถนำกลับมาช่วย กลุ่มหรือชุมชนได้ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาของ เสรี พงศ์พิศ (2545) พบว่า วิชาหกิจชุมชน เป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตโดยครอบครัวใน ชุมชน โดยองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนโดย มีหลักการคิดที่สำคัญคือสร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภค แบบพึ่งพาตนเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเอง และมีคุณธรรม รับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดและเอาเปรียบผู้บริโภค

3. ตัวบ่งชี้กระบวนการเรียนรู้กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนจังหวัดสมุทรปราการ

ตัวบ่งชี้ของกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านเศรษฐกิจชุมชน ในการรวมกลุ่ม กันจะต้องมีผู้นำ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยคนในชุมชน และร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์ ส่วนวิถีของการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้ ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้นควรควบคู่ไปกับการให้ความรู้ที่ควบคู่กันไป ซึ่งจะเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยรวมถึงว่าการเริ่มต้นของรัฐบาลจะยังขาดภาคสำคัญคือ การให้ความรู้ควบคู่กันไป แต่แนวทางการสนับสนุนการจัดตั้งเศรษฐกิจชุมชน ก็เป็นแนวทางที่ดีที่จะสร้างความยั่งยืนของเศรษฐกิจฐานรากในกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งการจัดตั้งเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่มั่นคงและจะลดช่องว่างของรายได้ในประเทศเข้าสู่ความสมดุลให้เป็นเหตุเป็นผลมากยิ่งขึ้นรวมทั้งในแต่ละท้องถิ่นเองก็มีศักยภาพในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปแต่ละภาคซึ่งที่ผ่านมาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐจึงเป็นการดีที่ชุมชนแต่ละชุมชนจะใช้โอกาสและสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา ของ รังสรรค์ ปิติปัญญา (2542) พบว่าธุรกิจชุมชน ต้องมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของ โดยมีคนในชุมชน ร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ถือว่า เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้ ชาวบ้านทำธุรกิจชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้วิธีการจัดการธุรกิจ การทำงาน ร่วมกันเพื่อตัวเองและเพื่อส่วนรวม ตลอดจนได้เรียนรู้ถึงการจัดการผลประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ผ่านการทำธุรกิจชุมชนนี้จะทำให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสม และเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนั้น ธุรกิจชุมชน จึงนับว่าเป็นวิธีการ หรือกระบวนการที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อ “การพัฒนาคนและชุมชน” นอกจากนี้ผลต่อการพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชนโดยตรงแล้วยังเชื่อว่าจะมีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนด้วย

4 แนวทางในการพัฒนาให้เอื้อต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

การที่ทำให้การพัฒนาในชุมชนและทำให้มีความเข้มแข็งได้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในชุมชน แต่ในการที่จะรวบรวมความร่วมมือจากทุกคนได้จะต้องมีผู้นำที่ดี คอยรวบรวมสมาชิก สามารถเชื่อมต่อคนในชุมชน และสร้างความศรัทธาในการรวมกลุ่มมีความคิดริเริ่มกล้าเปลี่ยนแปลง กระบวนการชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรม มีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี มีความมุ่งมั่น บริหารงานโปร่งใส มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ มีการร่วมดำเนินการมีการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ ร่วมสรุปบทเรียนร่วมประเมินผลการดำเนินการร่วมปรับปรุงดำเนินการ มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ: จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ สร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ซึ่งการศึกษาของ ธนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2555) พบว่าแนวทางปฏิบัติสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้ในประเด็นต่อไปนี้เป็น 1) การสร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อนอาจจะเป็นลักษณะของประชาคมหมู่บ้าน 2) การวิเคราะห์ศักยภาพ และขีดความสามารถของท้องถิ่น 3) มีการส่งเสริมการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน 4) การสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จในระดับอำเภอ/จังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง : จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ : จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ มีการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน : ต้องมีความร่วมมือในด้านทุนกิจกรรม วิชาการองค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิทยา จันทะวงศ์ศรี (2547) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีปัจจัยที่ต้องพิจารณาและให้ความสำคัญ สำหรับการนำแนวทางเลือกวิสาหกิจชุมชนนำไปปรับใช้กับกลุ่ม เพื่อผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการผลิต 2) ปัจจัยด้านการตลาด 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 4) ปัจจัยด้านการเงิน 5) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในกลุ่ม 6) ปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ 7) ปัจจัยด้านแรงงาน 8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก 9) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก และ 10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์

1) ภาครัฐควรสนับสนุนในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการให้กับวิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจรเช่น การทำบัญชี การใช้เทคโนโลยีการผลิตในวิสาหกิจแบบเดียวกัน การ ออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์สินค้าและการจัดการด้านตลาดตลาด โดยให้สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ซึ่งมีสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเป็นพี่เลี้ยงและฝึกปฏิบัติจริงให้แก่วิสาหกิจชุมชน

2) ภาครัฐควรจะเป็นผู้สนับสนุนและประสานงานให้มีการเชื่อมโยงวิสาหกิจแบบเดียวกันเข้า เป็นเครือข่าย เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเหล่านี้สามารถที่จะช่วยเหลือดูแล ถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน ได้ โดยมีการจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านการศึกษาดูงาน

3) ควรมีการลดขั้นตอนต่างๆ ที่วิสาหกิจชุมชนต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการลง เช่น การจดทะเบียนจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การขออนุญาตฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่างๆ รวมไปถึงลดขั้นตอนแต่เพิ่มช่องทางในการติดต่อขอความช่วยเหลือต่างๆ ที่วิสาหกิจชุมชนต้องการการสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐ

4) รัฐควรมีการประเมินสถานะของวิสาหกิจชุมชนในทุกปี เพื่อส่งเสริมให้วิสาหกิจที่สามารถ ดำเนินการธุรกิจได้ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น และให้การช่วยเหลือวิสาหกิจชุมชนที่ประสบปัญหาทั้งด้าน งบประมาณ ความรู้ในการจัดการ รวมไปถึงเงินทุน โดยให้การสนับสนุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ในระยะเวลาที่เหมาะสมกับสภาพของวิสาหกิจนั้นๆ

5) รัฐบาลควรจะมีหน่วยงานเพียงหน่วยงานเดียวเป็นผู้สนับสนุนดูแลวิสาหกิจชุมชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมไปถึงผู้ประกอบการอื่นๆ เพื่อให้เกิดการทำงานที่สัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง และลดการซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน

2. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาด้านเศรษฐกิจชุมชน ในพื้นที่อื่น ๆ
- 2) เพื่อศึกษาถอดบทเรียนกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และประสบความสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบให้กับผู้สนใจ